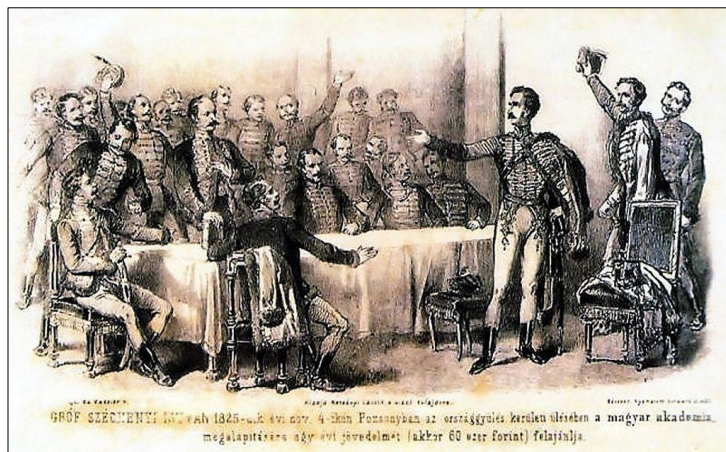

„Hazáját esmérő nemzet”

Az Akadémia és a statisztika a XIX. században

GRÓF SZÉCHÉNYI ISTVÁN 1825-évi nov. 4-ikén Pozsonyban az országgyűlés kerületében a magyar akadémia megalapítására négy évi jövedelmet (akkor 60 ezer Forint) felajánlja.

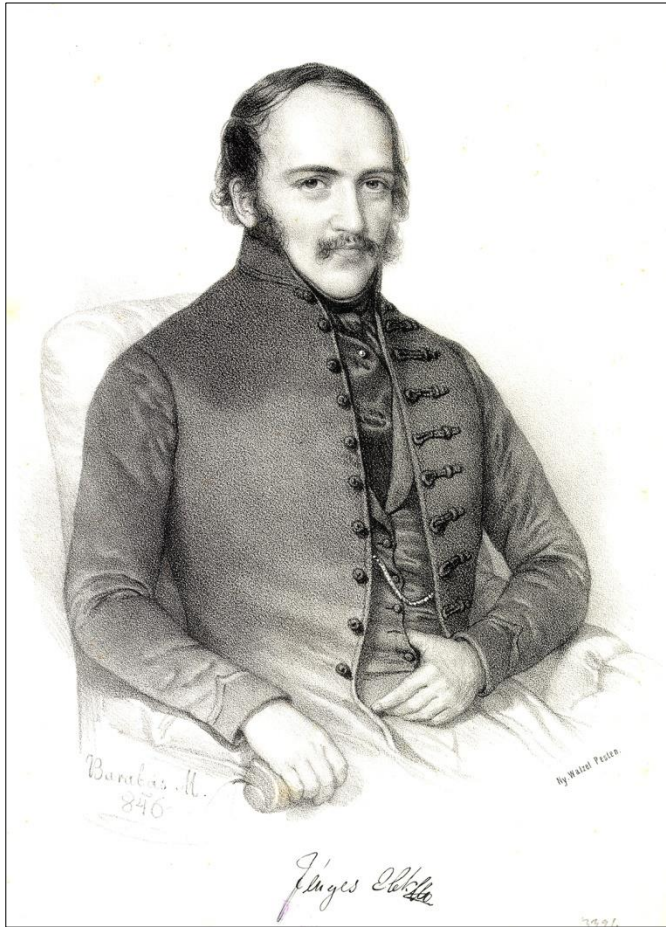
Rózsa Dávid
KSH Könyvtár

*Földi sokaságok, égi tünemények –
A statisztika a tudományok világában*
Budapest, 2017. október 18.

Fényes Elek

Bitnicz, Weninger és a hazai matematikai statisztika kezdetei

KIS GYÜLÉS, JUL. 14. 1851. 241

KIS GYÜLÉS, JUL. 14. 1851.
 (A' mathematical és term.:szettudom. osztályok' számára).
 Némét. gróf Teleki József úr ó eszja' elmélete alatt

Jelen az illető osztályokból: Kubinyi Ágoston ú. — Bayót, Gebhardt, György, Kiss K. r., Nendtvich I. ú. — Más osztályokból: Erdy, Jersey, Szilasy, rr. ú. — Hunfalvy, Pauler, Tassner, Wenzel II. ú. — Toldy Ferencz titoknok.
 — A' titoknok

BITNICZ LAJOS

az utolsó nagy gyűlésen választott tiszteleti tag' lépében annak székfoglaló értekezését olvasta fel a' nagy számok' törvényéről az ember' szellemi nyilatko-
 sásaiban; mely így következik.

Minden, még a' véletlennek látszó legcsekélyebb esemény is, kétség kívül szintűgy függ a' természet' nagy törvényeitől, mint a' napnak 's egyéb égi testeknek mozgása. Csak az eseményeket a' világegyetem' rendszerével egybekötött kapcsolat' nem ismerése okozza, hogy közölök némellyeket bizonyos vég okok' eredményei-
 nek, másokat pedig a' véletlenség' szüleményeinek tartunk, mint vagy szabályszerűen következnek egymás után, vagy szabálytalanul 's minden észrevehető rend nélkül látszanak feltűnni különben gyakorta csak képzelt vég okok' határai ismer-
 vültével változnak és néha teljesen el is enyésznek, úgy tevényünk azon vég okokban nem lát egyebet a' való okok' nem ismerésénél. Minden eseménynek egy előbbi más kapcsolatban, azon világos eiven alapuló kapcsolatban
 lania, hogy ok nélkül semmi sem létezhetik. — Ez azon cselekedetekre is kiterjed, melyeket egészen véletlennek tartunk. — A' legszabadabb akarat sem vihet véletlenkedet indok nélkül; mert ha két különböző eset' ké-
 teljesen egyenlők, és az akarat mégis egyikben cseleked-
 sikban pedig a' cselekvéstől tartózkodnék: akkor választ-
 lenne ok nélkül, vagy Leibnitz szerint az epicurusok' va-
 sége. Az ellenkező vélemény csak önáltatásunk' kö-
 mennyire gyakran a' mulékony, de választásunkat elhárít-
 okokra nem ügyelünk 's magunkkal mintegy el akarjuk há-
 indok nélkül és teljesen szabadon választottunk. A' vilá-
 jelen állapotját tehát egy előbbinek okozata 's egy kö-
 oka gyanánt kell tekinteni. Oly értelem, mely a' termé-
 den erejét és lényeinek egész tömegét ismerné, a' nagy-
 teknek szinte mint a' légkörünkben ropkódó parányoknak
 ha az analysis' ereje megbírja, egy pontosan meghatár-
 bályban kifejezhető: előtte semmi sem volna ismeretlen
 úgy mint a' jövőt nyilván és világosan látná. Az ember

VIII.

A BIZTOSÍTÁS ÜGYE MAGYARORSZÁGBAN.

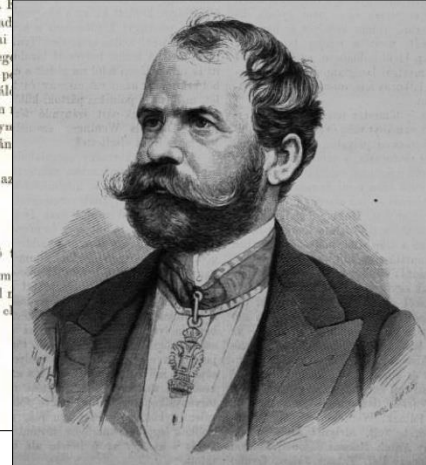
Weninger Vezető.

A következő czikknek fohadata a biztosítás ügy törté-
 nét és statisztikáját hazánkban a t. olvasónak bemutatni. Nem
 létezik azonban nehezebb munka, mint oly tárgynak statiszi-
 kája, melyről előre mondhatni, hogy adatai vagy eohogy sem,
 vagy csak hiányosan fognak kezeinkbe jutni. I-
 den hazánk biztosítási statisztikáját kellene előad-
 ni való, hogy azon néhány és kisebbszürü hazai
 lalaton kívül, Magyarországbán 1853-ig idögy
 triesti intézetek működtek. Ezen társulatoktól pe-
 koknál fogva, nem igen kaphatjuk meg a kívül-
 vonatkozó adatokat, s így láttivaló, hogy nem
 látra, mint a hazai intézetek 'statisztikáját egy-
 tatni, és ezen adatokból következtetések utján
 nyújtani.

Megkezdén tehát a reám bizott munkát az
 jelentékenyebb hazai intézettel.

I.

Első magyar általános biztosító
 Ezen intézet 1858 márczius 13-án vette m-
 engedélyt és ugyanazon évben 400 ágynökkel t-
 letét és pedig azonnal a tűz és jégkár el-
 szállítványokat tárgyzó biztosítással. —

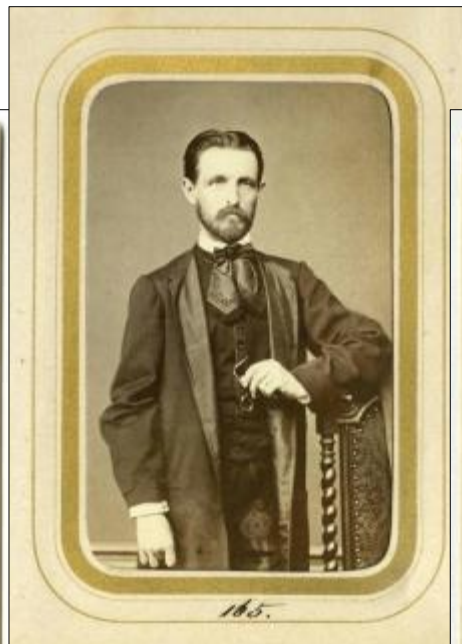
Bizottmányalapítók

Csengery Antal

Dessewffy Emil

Kautz Gyula

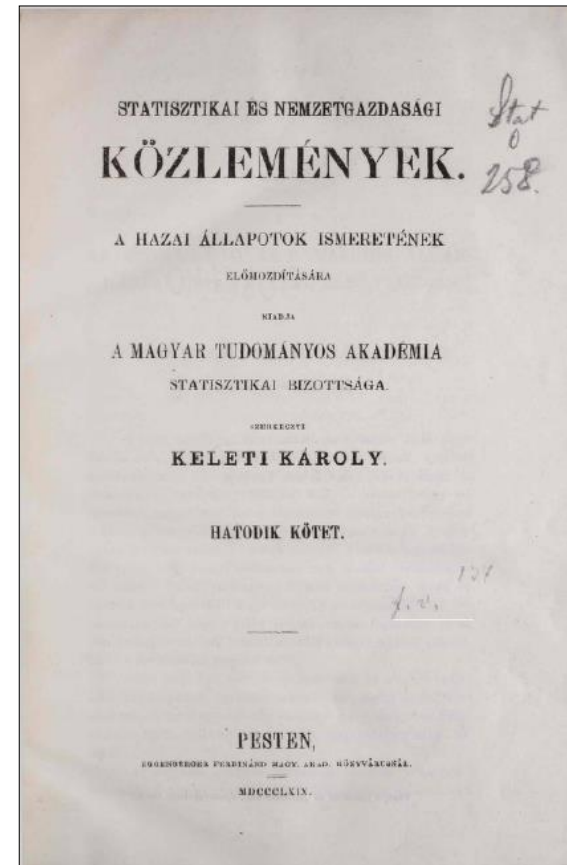
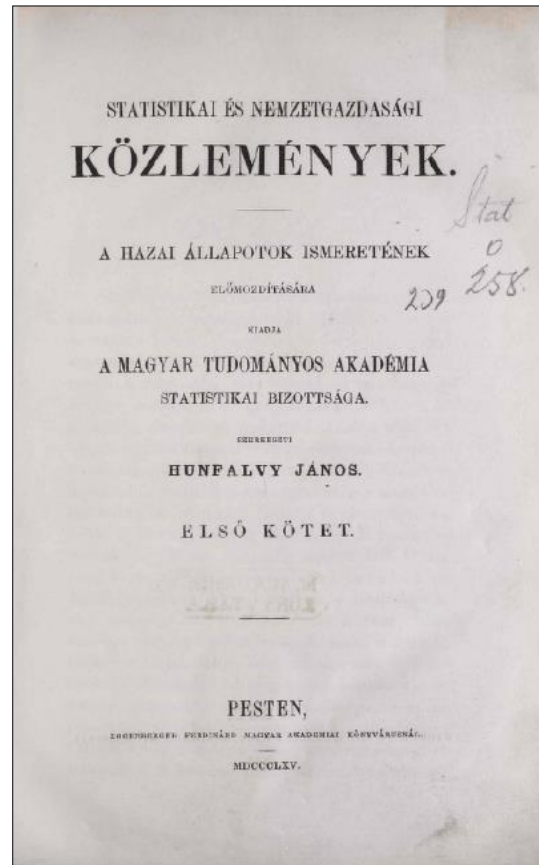
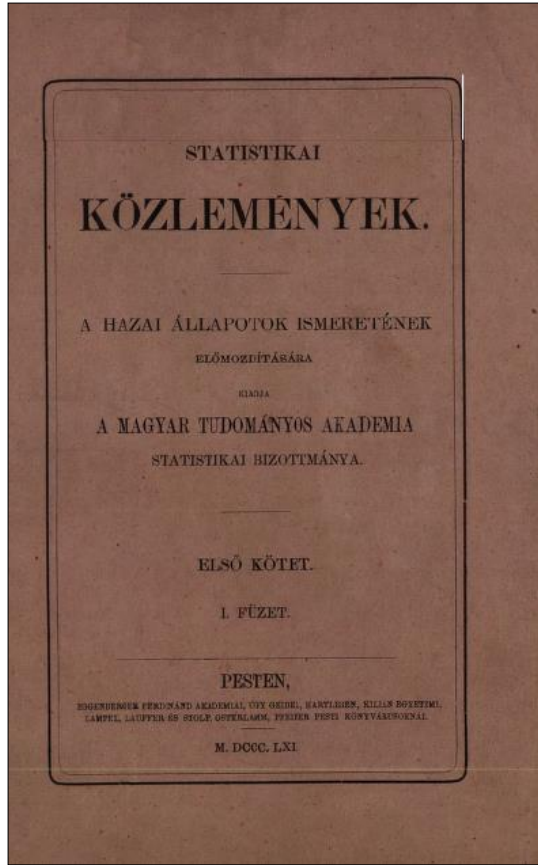
Korizmics László

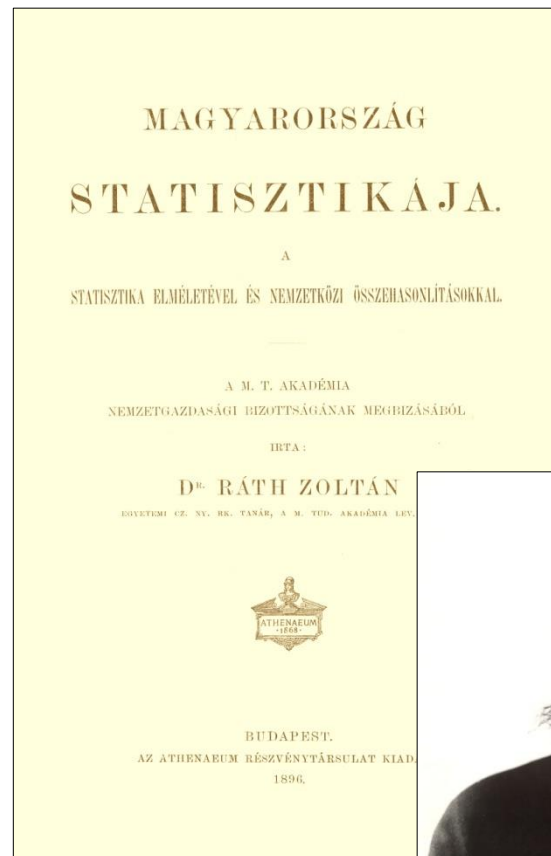
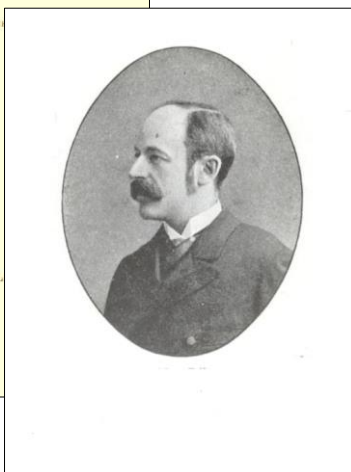
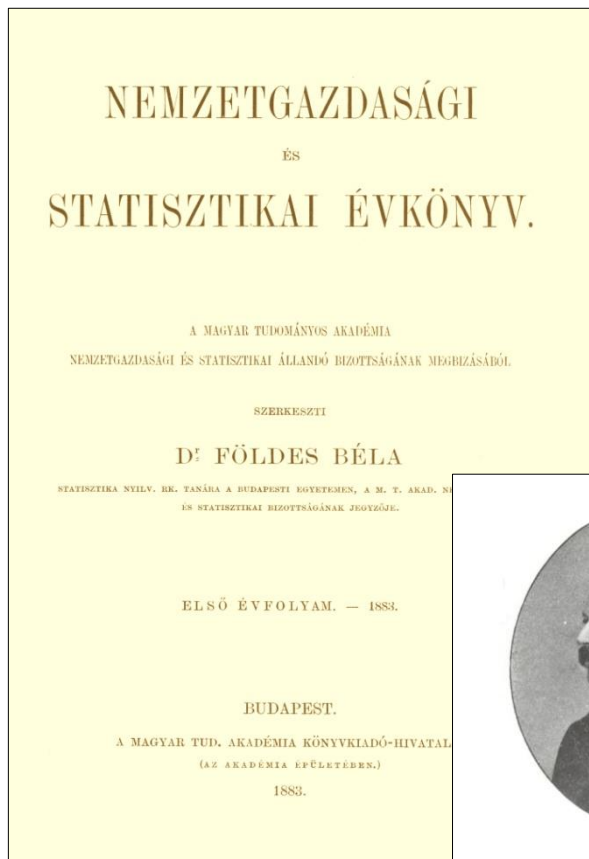

A Statistikai (és Nemzetgazdasági) Közlemények

Kiadványok az 1880–1890-es évekből

Keleti Károly és az Akadémiai Nagydíj

133

VI. Olvastott a II. osztály jelentése a nagy- és mellék-jutalomról, következőleg:
 Az akadémiai nagy-jutalom és a Marczibányi-jutalomra 1872-ben azon tudományos munkák tarthatván igényt, melyek az 1866–1871-diki időszak alatt a társadalmi tudományok körében megjelentek: a II. osztály van hivatva ezen jutalmak odaítélésé tárgyában javaslatot tenni.

Az érintett munkák közül, első sorban, kettő vonta magára az osztály figyelmét. Az egyik *Wenzel Gusztáv*, „Egyetemes Európai Jogtörténet” (Pest, 1869. II. kiadás, 1870) és a másik *Keleti Károly* „Hazánk és népe” című műve. (Pest, 1871.)

Amaz a jogeszméknek és az egyes európai államokban megállapodott jogrendszereknek természetét felfedő, a különböző korszakokban különbözőleg fejlődött jogállapotok sajátosságait feltűnteti, megítélve az utat, melyen hazai jogfeletünknek az összes polgárságot világgal jogfogalmaival való összefüggése, valamint a másutt megismert jogintézményektől eltérő nemzeti alakulásoknak kibővítése biztosan kiléphet. Ekként heves vezérfontán szolgált a jogtörténeti irány bővebb kifejtésére és az összehasonlító jogtudomány sikeres kiművelésére. Végre kiemelendő azon két történelmi és irodalmi készlet is, melyet az összes joganyag megvilágosítására összehalmozott.

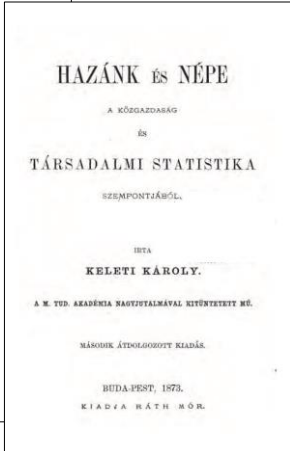
Keleti munkája hasonlólag áttérőnek tekintendő: tartalma egy más terén; a rendelkezésre álló hivatalos statisztikai adatok regélővel megvilágítja a magyar birodalom föld- és népében rejlő termelési tényezőket, az állami és társadalmi szervezetekben mutatkozó hiányokat, magán- és közéletünk minden terén mutatkozó visszáis állapotokat. Az előadás modora lehetővé teszi, hogy azt a nagy művelti közönség is tanulással hasznássa, miután a statisztikai adatok és száraz kimutatások oly szerencsésen vannak felolgozva, hogy közérdekeltséget kelteni képesek. A mellékelt táblázatok pedig, melyek az egyes társadalmi viszonyok illusztrációjára szolgálnak, tekintve akár koncepciójuk genialitását és szemléltetés kombinációját, akár szaktudományukat, bármely külföldi munkának is díszre szolgálnának.

A II. osztály, minthogy e két munka egyaránt kiváló helyet foglal el tudományos irodalmunkban, a nagy jutalmat a két szerző *Wenzel Gusztáv* és *Keleti Károly* között megosztatni javasolja.

A *Marczibányi-jutalomra* az osztály *Hajnik Imre* „Magyar Alkotmány- és Jogtörténet” című művét (Pest, 1870.) ajánlja; főleg azon előnyös tulajdona miatt, hogy történeti kaitűnk és okmánygyűjteményeink alapos tanulmányozását a külföldi állami viszonyok és jogállapotok figyelmes észlelésével köti össze; és így nem csak a magyar alkotmány fejlődését képes nyomon-nyomra kísérni, hanem kimutatja azon hatást is, melyet a fejlődésre a nagy világtörténelmi események és a szomszéd népek gyakoroltak. Pest, a II. osztály 1872. május 22-kén tartott üléséből, Frankl Vilmos s. k. helyettes osztálytitkár.

Elfogadhatván az osztálynak a nagy-jutalom megosztásán iránti javaslatát, e szerint a nagy-jutalom fele részben *Wenzel Gusztáv*, fele részben *Keleti Károly* munkájának kirendeltetik; a *Marczibányi-jutalom* pedig *Hajnik Károly* munkájának ítélteik.

VII. Jelenti továbbá a II. osztály:
 A Szatmár-olapítványtól kitért az azon pályakérdésre, mely a házaségből eredő vagyoni jogviszonyok s a gyámság kifejtését kívánja, egy pályamű érkezése, a bírálók azt egyhangulag a jutalomra és kinyomtatásra érdemesnek ítélik. Mert bár egyrészt a hazai jogtörténetre nem fektet kellő súlyt, okoskodó része aránylag sovány, irányt

350

Jegyzőkönyvi mellékletek.

tett államtudományi irodalmi munkásságát, Schvarcz Gyula azonnal kijelentette, hogy ő a pályázatban résztvenni nem óhajt és bírálói tisztéről le nem mond. Ez a kijelentés tudomásul vétetve, a bizottság Schvarcz Gyula szakirodalmi munkáit a jelen pályázat keretén kívül hagyta.

I.

A bizottság megalakulván, mindenekelőtt a nagyjutalom kérdésével foglalkozott és kötelességéhez híven a társadalmi tudományok terén megjelent minden művet — akár külföldi be azokat szerzőik, akár nem — megfontolásának és tanácskozásának tárgyává tévén, hosszabb eszmecseré után egyhangulag a következőben állapodott meg.

A bizottság mindenik tagja kiemelte, hogy úgy a jog, mint az államtudományok terén az utolsó két év alatt számos nagybecsű munka jelent meg, a melyek a magyar jogi és államtudományi irodalom színvonalának emelésére, a magyar tudományosság becsületére szolgálnak.

Ha azonban akár a jog, akár az államtudományok terén megjelent kiválóbb műveknek az értéket egymással, vagy a társadalmi tudományok többi ágához tartozó jelesebb művek értékével összehasonlítva vizsgáljuk — mit tesszünk az Úgyrend 89. §-a értelmében kötelességünk volt — arra a meggyőződésre jutottunk, hogy sem a jogtudomány, sem az államtudományok terén nem irányozhatjuk a pályázat keretéhez tartozó művek közül az osztály nagybecsű figyelmét oly munkára, a melyről állíthatók, hogy a többi jeles művek között a legkiválóbb, hogy a tudomány terén, szemben a többivel, a legjelentékenyebb haladást képviseli, vagy alaki tekintetben a többi fölött kimagasló irodalmi értéke van.

A közgazdasági és statisztika terén, utolsó két évi időközben irodalmunk színén számos oly művet mutathat fel, a melyek *termely eloirányú külföldi irodalomban* is számottevő munka jelentőségével bírnának. Sőt ezek között, meggyőződésünk szerint, van oly munka is, a mely nemcsak az ehhez a tudományos szakkörhöz tartozó munkák közül tűnik ki, de viszonylagosan — a mennyiben a társadalmi tudományok gyűjtő neve alatt összefoglalt különböző jellegű tudományágakban érték-összehasonlítást egyáltalában tenni lehet — a társadalmi tudományok körében megjelent művek között is a legmértőbbnek látszott előtűnik az akadémiai nagyjutalomra.

Ez a mű *Keleti Károly* rendes tagnak, az országos statisztikai hivatal igazgatójának „Magyarország népességének élelmezési statisztikája *physiologias alapon*” című, 1887-ben közzétett munkája.

A munka a legfontosabb gazdasági és társadalmi kérdések egyikét, népként élelmezésének nagy kérdését vizsgálja meg. Egészben új nyomokon indúl és a tudományos kutatásnak új módszert alkalmazza. Szakít azzal a régebbi módszerrel, a mely eddig a termelés és külforgalom adatai alapján igyekezett a népek élelmezését megállapítani,

A századforduló statisztikusai

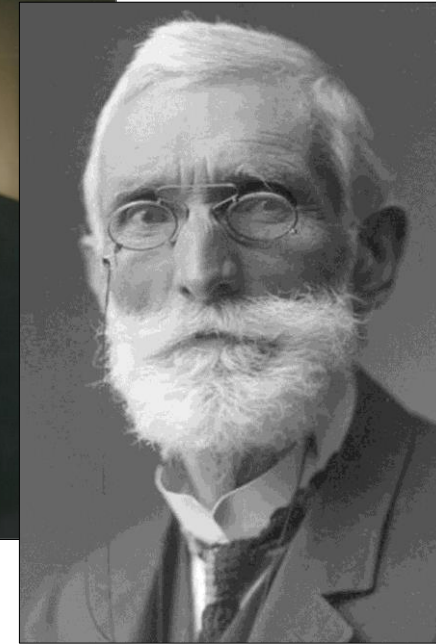
Jekelfalussy József

Láng Lajos

Thirring Gusztáv

Vargha Gyula

Köszönöm a figyelmet!

david.rozsa@ksh.hu

